

"Yeşilyollarda Hareketle İstirahat": Jansen Planlarında Başkentin Kentsel Yeşil Alan Tasarımları ve Bunların Uygulanma ve Değiştirilme Süreci (1932-1960)

*

"Resting by Moving on the Greenways":
Design of the Urban Green Spaces in Jansen's Plans for the Capital and Their
Implementation and Modification Process (1932-1960)

Sinan Burat

Özet

Bu makalede Ankara kentinin Prof. Dr. Hermann Jansen tarafından hazırlanan 1928 ve 1932 tarihli imar planlarındaki yeşil alan yapısı ve bunun 1932-1960 yılları arasındaki uygulanma süreci incelenmektedir. Bu inceleme Ankara Şehri İmar Müdürlüğü ile Jansen arasındaki yazışmalar, imar planı raporları ve Berlin Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Mimarlık Arşivi'ndeki Jansen planları temel alınarak yapılmıştır. Hermann Jansen bu planlarda kentle bütünlük, çok işlevli, tüm kente yayılan ve kent dışına açılan bir yeşil alan yapısı önermiştir. Bu yeşil alan yapısı parklar, farklı büyüklüklerde spor sahaları, manzara parkları, mesire yerleri, küçük bahçeler sahası ve bir yeşil kuşak ile bunları birbirine bağlayan farklı tiplerde yeşilyollardan oluşmaktadır. Planın uygulanması sürecinde Cumhuriyet'in modernlik projesini destekleyen yeşil alanlara öncelik verilmiş, 1930'larda üretilen kısımları dışında yeşil alan yapısı parçalanarak bütünlüğü bozulmuş ve 1950'lerde sadece bir seri park olarak kent mekanında yerini bulmuştur. Mevcut yazında Jansen'in Ankara imar planlarını yeşil alanlara dair önerileri ve uygulanma süreci özelinde inceleyen yayım yoktur. Bu çalışma mevcuttaki bu eksiği giderme yönünde Ankara çalışmalarına katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Hermann Jansen, Ankara, yeşil alan yapısı

Abstract

This study is an analysis of the green space structure proposed for Ankara by Prof. Dr. Hermann Jansen in the development plans of 1928 and 1932 and its implementation process between 1932 and 1960. The analysis is based on the study of the correspondence between Jansen and Ankara Development Directorate kept in the Plan Archive of Greater Ankara Municipality, and of Jansen's development plan reports and his plans held in the Architectural Archive of the Library of the Technische Universität Berlin. Jansen proposed a green area system that was multi-functional and integral to the city, spreading out to the whole and extending beyond it. This system comprised of parks, sports facilities of varying sizes, scenic parks, recreational areas, rental gardens, a green belt and various types of green ways connecting them. During the implementation process, priority was given to the green spaces which supported the modernity project of the Republic. Other than those implemented in 1930s, the components of the green space structure were modified, losing their coherence, and only a series of parks were implemented in the 1950s. In existing literature, Jansen's development plans for Ankara have not been examined with a focus on his proposals for green areas and their implementation process. This study aims to contribute to Ankara studies by addressing that gap.

Keywords: Hermann Jansen, Ankara, green space structure

Türkiye’de modern kent planlamasının tarihi Başkent Ankara için hazırlanan planlarla başlar. 1923 yılında Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti ilan edilmesiyle modern bir başkentin ihtiyacı olan altyapı, yapı stoku ve yaşam çevresinin planlı olarak oluşturulmasına yönelik hedefler konmuştur (Tekeli, 1998: 4-5; Tekeli, 2000: 321). Bu ölçekte bir imar hareketinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde yapılmamış olması ve kent planlama ve mimarlık alanlarında çalışan yeterli sayıda yerli uzman bulunmaması sebebiyle, diğer kültür ve sanat alanlarında olduğu gibi (Katoğlu, 2009: 34-50) bu konuda da yabancı uzmanların hizmetlerinden faydalanılması öngörülmüştür. Bu uzmanlardan ilki Alman mimar ve planacı Carl Lörcher'dir. Lörcher, 1924 ve 1925 yıllarında biri Eskişehir, diğeri de Yenişehir için olmak üzere iki adet plan hazırlamıştır. 150 hektarlık bir alanın yapılaşma koşullarını belirleyen ve Bakanlıklar Sitesi, Büyük Millet Meclisi ve konut alanlarından oluşan Yenişehir Planı, 1925 yılından sonra uygulamaya konmuştur. Ancak planlanan alanın büyüklüğü ve planın önerdiği yapılaşma koşullarının 250-300 bin nüfusa yaşam alanı oluşturmaya yeterli olmamasından ötürü (Yavuz, 1980: 5) yeni bir imar planına ihtiyaç duyulmuştur. Yeni planın hazırlanması ile ilgili görüşmek üzere Berlin Teknik Üniversitesi'nden Profesör Ludwig Hoffman'a bir heyet yollanmıştır. Prof. Hoffman planı hazırlamayı reddederek bu görevin Hermann Jansen ve Joseph Brix'e verilmesini önermiştir. Uluslararası davetli bir yarışma düzenlenerek Jansen, Brix ve Fransa hükümetinin baş mimarı olan ve Barcelona genişleme planlarını hazırlayan Leon Jausseley'in katılımı sağlanmıştır (T.C. Ankara Şehremaneti, 1929; Tankut, 1993: 66-67).

Yarışma 1928'de Hermann Jansen'in birinciliği ile sonuçlanmış ve kesin planlar 1932'de teslim edilmiş ve onaylanmıştır. Jansen 1938 yılının sonuna kadar İmar Müdürlüğü'ne danışmanlık yapmıştır. Bu sürede hem Ankara'ya gelerek, hem de İmar Müdürlüğü ile yazışarak Ankara'nın imar ve kentleşme ile ilgili problemlerinin çözülmesine ve ihtiyaç duyulan planların üretilmesine çalışmıştır. Jansen planı 1932 yılında uygulanmaya başlanmış ve 1954 yılında açılan imar planı yarışmasının sonuçlanıp 1957'de Uybadin-Yücel planının onaylanması ile yürürlükten kalkmıştır.

Cumhuriyet dönemi şehir planlama ve mimarlığı, özellikle de Ankara'nın planlanması ve imarı, çok sayıda araştırma ve yayına konu olmuş-

tur. Ancak bu yazın zenginliği içinde özel olarak Jansen'in Ankara imar planında önerdiği yeşil alanlar ve bunların uygulama ve değiştirilme süreci ile ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Bu çalışmada, Jansen planının önemli bir bileşeni olan yeşil alan yapısı detaylı bir şekilde incelenecek ve bu yeşil alan yapısının 1932-1960 yılları arasındaki dönemde uygulanma ve değiştirilme süreci irdelenecektir. Çalışmanın temel amacı mevcut yazında bu konudaki eksikliğin giderilmesi yönünde Ankara çalışmalarına katkı sağlamaktır. Bununla birlikte, güncel mimarlık ve planlama söyleminde önemi herkesçe kabul edilen yapılı çevre-doğal çevre-insan ilişkisinin sürdürülebilir bir şekilde kurgulanması yaklaşımına 20. yüzyılın başlarında başkent için hazırlanmış bir kentsel yeşil alan önerisi üzerinden eğitici bir örnek sunmaktır.

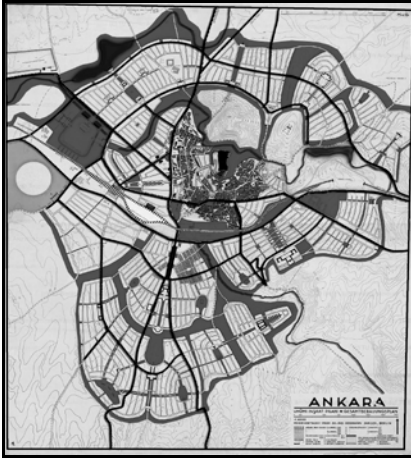
Jansen'in Ankara İçin Önerdiği Yeşil Alan Yapısı ve Bileşenleri:

Lörcher 1924 yılında Ankara'nın imar planını hazırlarken kentin tek yeşil alanı Ulus'daki Millet Bahçesi idi. Lörcher Yenişehir için hazırladığı planda vadi tabanları ve derelerin izlerini takip eden "ardışık yeşil alan dizileri" önermiş, spor ve rekreasyon alanlarını bu yeşil şeritlere veya bunlara yakın alanlara yerleştirmiştir (Cengizkan, 2004: 43-44). Jansen 1928 yılında yarışmaya girerken Ankara'nın yapılaşmış ve gelişmekte olan bölgelerindeki yeşil alanlar Millet Bahçesi ile planından uygulanan Zafer Meydanı ve Havuzbaşı'ndan ibarettir.

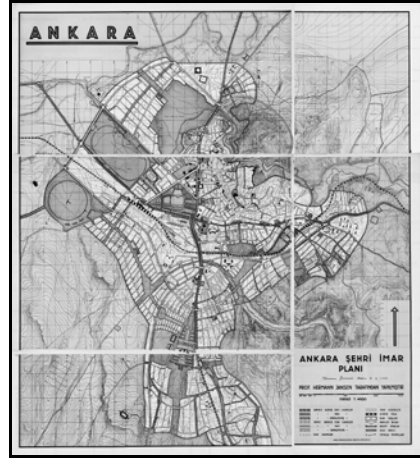
Jansen'in 1928'de yarışmaya yolladığı plan (Şekil 1) ve açıklama raporu ile 1932 tarihli kesin imar planı (Şekil 2) ve 1937'de yayınlanan açıklama raporu yeşil alanların plan kurgusundaki rolünü anlamak için önemli belgelerdir¹. Jansen'e göre hıfzıssihha, bir ulusun geleceğine ver-

¹ Jansen'in danışmanlık yaptığı 1932-1938 yılları arasında Jansen ve Ankara İmar Müdürlüğü arasındaki ilişki, bazen Jansen'in Ankara'ya gelmesiyle, ama büyük oranda da mektupla ve Jansen'in uygulama planlarını çizip yollaması biçiminde sürmüştür. Bu çalışmada, Jansen ve İmar Müdürlüğü arasındaki yazışmaların Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi'nde bulunan Türkçe tercümelerinden faydalanılmıştır. Hermann Jansen'in mektuplarla yolladığı planların bir kısmı da bu arşivdedir, fakat eksik planlar vardır. Eksik planlara Berlin Teknik Üniversitesi Kütüphanesi Mimarlık Arşivi'nin internet sitesinden ulaşılmıştır. Jansen'in İmar Müdürlüğü'ne yolladığı mektuplar, 1937 yılında yayınlanan Ankara İmar Planı raporundan daha detaylı bilgi içermekte ve Berlin Teknik Üniversitesi Kütüphanesi'nin Mimar-

diği önemin başlıca göstergesidir. Bu görüş doğrultusunda Jansen, kenti sanayinin dumanından ve tozundan korumak için sanayiye hakim rüzgar yönünü dikkate alarak yer seçmiştir. Kamu sağlığının önemine işaret ederek her yaştan kent sakininin, özellikle gençlerin, egzersiz yaparak sağlıklı yaşamasını hedefleyen bir altyapı kurmuş, rekreasyon ve sportif kullanımlar için yapay göller ve havuzlar önermiştir (Jansen, 1929: 138-139). Jansen'in önerdiği yeşil alan yapısı doğal ve yapay su yüzeyleri, farklı genişliklerdeki yeşilyollar ve yeşilyolların birbirine bağladığı farklı büyüklüklerde spor sahaları, parklar ve sebze bahçelerinden oluşmaktadır. Aynı yeşil alan yapısını, araç yollarına alternatif bir yaya yolu ağı olarak da işlevlendirmiş, konutların bahçelerinden okullara, spor sahalarına, şehir merkezine, Bakanlıklar sitesine ve havaalanına yaya ulaşımı sağlamıştır.

Şekil 1: Jansen'in 1928 tarihli yarışma planı
(Yeşil alan yapısı önerisi renklendirilmiştir)
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi
(Yeşil alanlar yazar tarafından vurgulanmıştır)

Şekil 2: Jansen'in 1932 tarihli planı
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

lık Arşivi'ndeki planlarla birlikte Hermann Jansen'in Ankara İmar Planı ile oluşturmaya çalıştığı kentsel çevrenin yeniden yorumlanmasına imkan sağlamaktadır.

Şekil 3: Jansen'in 1928 ve 1932 planları yeşil alan sistemleri

Jansen'in 1928 ve 1932 planlarında önerdiği yeşil alan yapısının temel özellikleri ve bileşenleri aynıdır². 1937 tarihli Ankara İmar Planı açıklama raporunda Jansen, açık ve yeşil alan yapısını oluşturan bileşenleri Dere Vadileri, Kutrani Yeşillik Şeritleri, Gençlik Parkı ve Spor Sahaları olmak üzere dört grup altında açıklamıştır. Fakat bu gruplama, Jansen'in planda önerdiği yeşil alan yapısının barındırdığı çeşitliliği ve zenginliği tam olarak yansıtmamaktadır. Aşağıda, planda önerilen yeşil alan yapısını oluşturan bileşenler işlev ve nitelikleri açısından değerlendirilerek yeniden sınıflandırılmıştır. Ayrıca bu bileşenler 1932 Ankara planı üzerinde tespit edilmiş ve Şekil 4'de gösterilmiştir³. Böylece yeşil alanları oluşturan parçaları ve bunların birbirleriyle ve kentin diğer öğeleriyle ilişkisini detaylı bir şekilde incelemek mümkün olmuştur. Bir sonraki bölümde, yapılan tespitler ışığında Jansen planında önerilen yeşil alan yapısının arka planını oluşturan tasarım ilkeleri ve üretmeyi hedeflediği

² 1928 planında yeşilyollar mahalleleri birbirinden çok belirgin bir şekilde ayırmakta, sanayi ile konut adaları arasında tampon bölge oluşturmakta, hem de araç trafiğine alternatif bir yaya ulaşım ağı olarak görev görmektedir. 1932 planında ise yeşilyolların alternatif ulaşım ağı oluşturma işlevi devam etmekte, mahalleleri ayırma işlevi daha zayıflamış görünmektedir. Bu farkın 1928 tarihli planın yarışma için hazırlanmış olmasından, 1932 tarihli planın ise uygulama planı olmasından kaynaklandığını, hem de arada geçen sürede Jansen'in Ankara hakkında daha detaylı bilgiye sahip olduğunu düşünmek yerinde olacaktır.

³ Yeşil Kuşak Şekil 19'da ayrıca gösterilmiştir.

kentsel yaşam kurgusu ortaya konacaktır. Son bölümde ise incelenen yeşil alan yapısının bileşenlerinin uygulanma ve değiştirilme süreci incelenecektir.

Şekil 4: 1932 planındaki farklı yeşil alan tipleri (Yeşil Kuşak için Şekil 19'a bakınız)

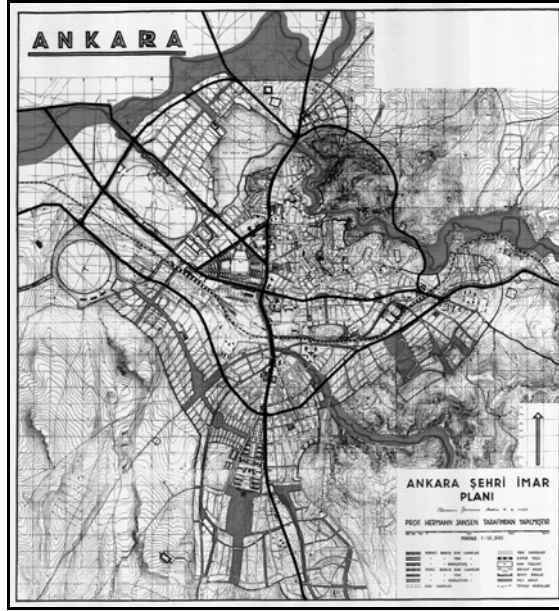
1. Yeşilyollar (*Grünstreifen*⁴):

Yeşilyollar yaya ulaşımına ayrılmış, düzenlenmiş veya tarımsal kullanımda olan çizgisel şeritlerdir ve diğer kamusal açık ve yeşil alanları birbirine bağlayarak kesintisiz bir yeşil alan yapısının oluşmasını sağlamaktadırlar. Jansen'in plan raporu ve yazışmalarda önerdiği yeşilyollar ile imar planlarının lejantlarında işaret edilen yeşilyollar 1932 Ankara planı üzerinde tespit edilerek Şekil 5'te gösterilmiştir.

Jansen'e göre bir plancının görevlerinden biri bağlantıların yeşil şeritlerle sağlandığı, doğal dere, göl, orman, koruluk ve vadileri de içeren bir yeşil alanlar ağı oluşturmak ve bu yeşil şeritlerin üzerlerinde bina inşa edilmesinden korumaktır. Bu bağlamda en önemli yeşil alan tipi konutların arka bahçelerinden parklara, spor sahalarına, okullara, kentin dışındaki rekreasyon alanlarına ve tarım alanlarına ulaşımı sağlayan

⁴ Jansen *Grünstreifen* terimini, yolladığı yol profillerinin Almanca kopyalarında kullanmıştır. Türkçe planlarda ve plan lejantlarında bu kelime "Hali arazi" veya "yeşillik" olarak çevrilmiştir. Jansen'in İmar Müdürlüğü'ne yazdığı mektupların Türkçe çevirilerinde ise yoğun olarak "yeşilyol" terimi kullanılmıştır. 1937 tarihli Ankara İmar Planı Raporu'nda ise "kutrani yeşillik şeritleri" ve "yeşillik şeritleri" terimleri kullanılmıştır. Bu doğrusal biçimli yeşil alanlar yaya ulaşımı, rekreasyon, tarımsal faaliyetler gibi işlevlere ayrılmış olduklarından çalışmada "yeşilyol" teriminin kullanılmıştır.

“Kutrani⁵ Yeşillik Şeritleri” dir. Plan raporunun Türkçe çevirisinde kullanılan ve “köşegen” anlamına gelen *ku|an
| |*i terimi, bu yeşil şeritlerin şehri baştan başa katetdiklerini ifade etmektedir. Bu şeritler araç ile yaya trafiğini birbirinden ayırarak kent içinde araçların sesinden ve dumanından etkilenmeyen bir yaya trafiği oluşmasını sağlar. Jansen “hareketle istirahat”ın önemine vurgu yaparak yürüyüş yapmanın toplumun büyük çoğunluğu için en ucuz ve etkili rekreasyon biçimi olduğunu söylemiştir. İyi tasarlanmış bir yeşilyolun (“yeşillik damarı”) iki yanında evlerin bahçeleri ile sınırlanması gerektiğini, böylece yayaların bir aracın sahip olduğu rahatlığa eş bir rahatlıkta yeşilyollar aracılığı ile kent içinde yaya ulaşımını sıkıntısız gerçekleştirebileceklerini, hem de yeşil alanlara ve rekreasyon alanlarına ulaşabileceklerini belirtmiştir (Jansen, 1937: 11-12).

Şekil 5: Hermann Jansen'in 1932 Ankara planındaki yeşilyollar
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi

⁵ **kutur, -tru** Ar. *mat. esk.* 1. Daire ve kürede çap. 2. Köşegen. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/> Erişim tarihi: 4.6.2011)

Yeşilyolların yaya ulaşımı ve rekreasyonel işlevlerinden başka, mektuplarında Jansen'ce vurgulanan başka işlev ve faydaları da vardır. Bunlar aynı zamanda yangınların bir mahalleden bir diğerine yayılmasını engelleyecek tamponlar ve savaş zamanında kent halkının bombardımanında sığınacağı yerlerdir (HJ 1934a; HJ 1937; Jansen, 1937: 12). Ayrıca, sağanak yağışlarda sele yol açan kuru dere yataklarının yeşilyollar olarak düzenlenmesi, yağmur suyu drenaj altyapısının bu alanlarda çözülerek sellerle mücadele edilmesini sağlayacaktır (İM 1933a; HJ 1933b).

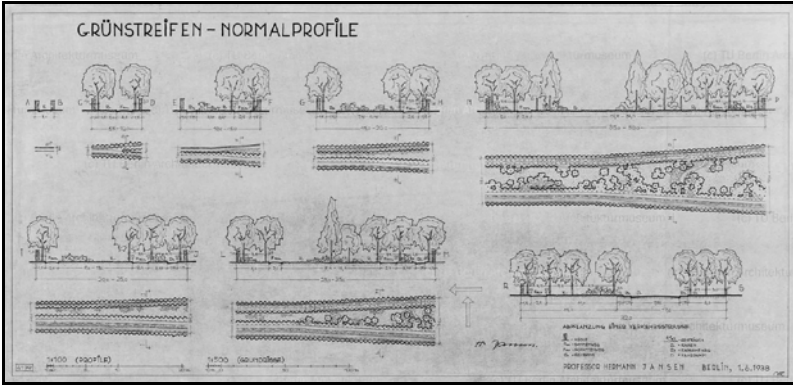
Bu sistemi oluşturan yeşilyollar işlevleri ve kentle kurdukları ilişki bakımından iki başlık altında incelenebilir:

1.1. Dere boylarındaki yeşilyollar: Jansen vadi tabanları, dere kıyıları ve sele yol açan kuru dere yatakları için tarımsal ve rekreasyonel kullanımlar önererek bunları kentsel yeşil alan yapısına dâhil etmiştir. Böylece sahip olunan su varlığının ve doğal güzelliklerin korunmasını ve geliştirilmesini hedeflemiştir. Suyu az olan İncesu'da sulama sistemi ve fidanlıkların kurulmasını, üretilen fidanlarla dere vadilerinin düzenlenmesini ve burada yapılaşmanın engellenmesini önermiştir. Çubuk Deresi de hem üzerinde inşa edilen baraj ile hem de vadisi boyunca tarıma elverişli olması sebebi ile İncesu ve Bentderesi gibi rekreasyon ve tarım kullanımına ayrılmıştır (Jansen, 1937: 19, 29-31). Jansen ayrıca 1932 planında Bentderesi üzerinde bent, plaj ve göl yapılmasını önermiştir⁶.

1.2. Yaya yeşilyolları: Kent bütününde yaya ulaşımını sağlayan, okul, park ve spor sahaları gibi açık alanları ve rekreasyon alanlarını birbirine bağlayan doğrusal yeşil alanlardır. Jansen, Ankara Şehremaneti'ne danışmanlık yaptığı süre içinde çeşitli tarihlerde yeşilyollara dair tip en kesitler yollamıştır (Şekil 6). Zaman içinde en kesitlerin detay oranı ve çeşitleri artmıştır. Tüm tipler tasarlanırken yeşilyolun çevresi ile ilişkisi,

⁶ Çubuk Çayı'ndaki havuz 1932 tarihli imar planında kaldırılmıştır. Bent Deresi ile ilgili projenin gerçekleşmesi için Jansen'in Bentderesi'nin suyu ile ilgili analiz talebine Nafia Vekaleti Sular Umum Müdürlüğü'nden 195/12732 numaralı belge ile 13 Şubat 1935 tarihinde İmar Müdürlüğü'ne verilen cevaba göre Bentderesi'nin suyu, vadideki evlerin lağım sularının ve sulama suyuyla vadideki bahçelere verilen gübrenin dereye karışması yüzünden plaj ve havuz yapmaya uygun olamayacak derecede kirli ve tortuludur (Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi).

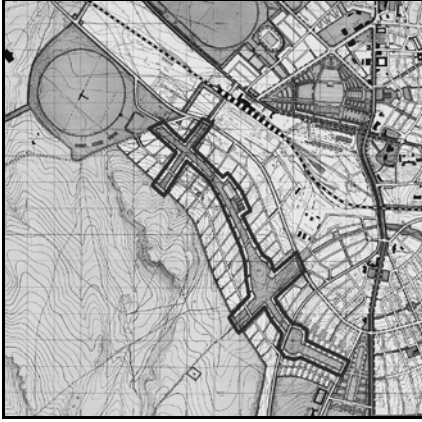
yaya-bisiklet-araç yolu ayrımı ve güneşin geliş yönüne göre yayaların konforu gözetilmiştir. Jansen'in önerdiği yaya yeşilyolları genişlikleri, süreklilikleri ve yeşil alan yapısındaki yerlerine göre üç tipte incelenebilir.

Şekil 6. Jansen'in yeşilyollar için ürettiği profillerden bir örnek
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

- i. Ana yaya yeşilyolları: Bunların genişlikleri en az 25 metredir ve sokaklar ve caddelerce az bölündükleri için fiziksel süreklilik gösterirler. Dere yataklarının yanlarında ve vadi tabanlarında oluşturulan yeşilyollar ve bulvarlardaki yaya kaldırımları ile birlikte yeşil alan yapısının omurgasını oluştururlar. Güzergahları dere boylarındaki yeşilyollar gibi belli bir doğal yapıyla belirlenmez; araç yol sistemi, konut alanları ve sosyal servisler ile ilişkili olarak ortaya çıkar. Jansen, bu yeşil yolların araç yolları ile bölünmelerini engellemek için çevrelerindeki yapı adalarının aralarında çıkmaz sokaklar kullanmıştır. Böylece, hem yeşilyolun ve konutların ulaşılabilirliği artırılmış, hem de yeşilyolun fiziksel sürekliliği ve bütünlüğü korunmuştur. Ayrıca yeşilyolun yanına okul ve spor meydanı da yerleştirmiştir. Bu yaklaşımı 1932 planında Güven Parkı ile Tayyare Meydanı arasındaki (Şekil 7) ve Amele Mahallesi'nin ortasındaki (Şekil 8) yeşilyolda görmek mümkündür. Benzer bir yaklaşım Havuzbaşı ile İncesu Deresi ve Fidanlık arasında bağlantı kuran yeşilyolda

da izlenmiş, yolun İncesu Deresi'ne yakın ucuna yatılı kız lisesi (eski TED Ankara Koleji) ve bir spor meydanı yerleştirilmiştir.

Şekil 7: Güven Park-Tandoğan Yeşilyolu
(Şekil 2'den renklendirilmiş detay)

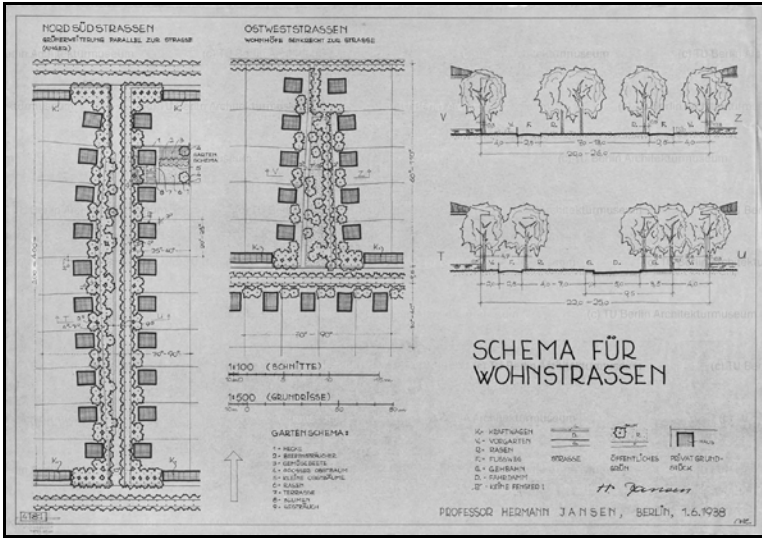

Şekil 8: Amele Mahallesi'nin ortasından geçen yeşilyollar
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi

- ii. Toplayıcı yaya yeşilyolları: Genişlikleri 25 metreden az, sokaklarla daha çok bölünen yeşilyollardır. Ana yaya yeşilyollarına veya kısa mesafelerde parklara, spor sahalarına ve bulvarlara ulaşımı sağlarlar.
- iii. Ağaçlandırılmış yaya kaldırımları ve sokak boyu yaya yeşilyolları: Jansen, Ankara imar planında önerdiği yeşil alan yapısı ile konutlardan kentin çeperine uzanan bir sistem oluşturmayı hedeflemiştir. Bunu sağlamak için cadde ve sokakların yaya kaldırımlarına da diğer yaya yeşilyolları gibi önem vermiş ve tasarlamıştır. Yayalara gölge sağlamak için ağaçlandırılan bu yeşilyollar, bulvarlarda geniş kaldırımlar, evlerin arasında ise yeşil bantlar biçimini almaktadır. Bu tip yaya yeşilyollarına verilebilecek başlıca örnek, kentin en önemli promenadlarından biri olan Atatürk Bulvarı boyunca kenti kuzeyden güneye kateden ağaçlı yaya kaldırımıdır.

Jansen, konut bölgelerindeki sokaklarda uygulanacak yeşilyollarla ilgili plan ve kesitleri 20 Haziran 1938 tarihinde Şekil 5 ile birlikte yollamıştır (Şekil 9). Bu paftadaki çizimler "kuzey-güney yönelimli bir caddeye pa-

ralel yeşil uzantı”nın⁷ ve “doğu-batı yönelimli bir caddeye dik yaşam avlusu”nun⁸ planlarını ve kesitleri içermektedir. Bu plan ve kesitlerde sadece kuzey-güney yönelimli caddede 5 metre genişliğinde bir araç yolu bulunmakta, “yaşam avlusu” planında ise yaya yolları ve ortalarında bir yeşil alan bulunmaktadır. Mektuptaki açıklamaya göre bu yollar sadece gerekli olduğunda servis için araç kullanımına açılacaktır. Her iki sokak planı ve en kesiti de sokak sakinlerinin ve yayaların rahatı ve evlerin güneşten faydalanmaları için tasarlanmıştır (Jansen, 1937: 13-14).

Şekil 9: Kuzey-güney yönelimli bir caddeye paralel yeşil uzantının ve doğu-batı yönelimli bir caddeye dik yaşam avlusunun planları
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

Şekil 9’daki planın bir diğer önemli özelliği ise bahçeli bir ev için tip bahçe planı önerisi içermesidir. Bu tip bahçe planında çit[1], çilek çaluları [2], sebzelik [3], meyve ağaçları [4-5], çimenlik [6], teras [7], çiçek tarhları [8] ve çalılar [9] yer almaktadır ve bu evlerin kuzey cephelerinin sağır olacağı belirtilmiştir (Şekil 10). Ayrıca, Jansen’in 20 Haziran 1938 tarihli mektupta belirttiği gibi konut bölgelerinde, sokaklarda ve konutların bahçelerinde otopark ve garaj yeri bırakılmamıştır. Otomobiller için ka-

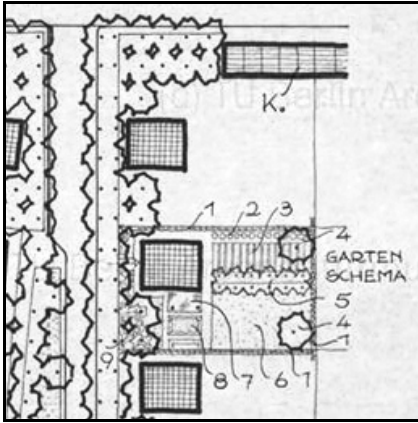
⁷ Nord süd strassen, grünerweiterung parallel zur strasse

⁸ Ost west strassen, wohnhöfe senkrecht zur strasse

musal otoparklar önerilmiş, bunlara sokakların girişinde yer verilmiştir (Şekil 10'da "K" işaretli taralı alanlar).

2. Merkezi Yeşil Alanlar:

Jansen planının yeşil alan yapısının ana bileşenlerinden ikincisi, "merkezi yeşil alanlar" olarak tanımlanabilir. Bunlar park ve spor sahası gibi kent nüfusunun rekreasyonel kullanımına ayrılmış, yeşilyolların birbirine bağladığı düğüm noktalarını oluşturan yeşil alanlardır. "Hipodrom ve spor sahaları", "kent parkları" ve "manzara parkları ve mesire yerleri" olarak üç başlık altında incelenebilir (Şekil 11'de bu alanlar plan üzerinde belirgin hale getirilmiştir):

Şekil 10: Tip bahçe planı (Şekil 9'dan detay)

Şekil 11: 1932 Jansen planında Merkezi Yeşil Alanlar:
1. Spor meydanları, 2. Spor kompleksleri, 3. Hipodrom,
4. Kent parkları, 5. Manzara parkları ve mesire yerleri

2.1. Hipodrom ve spor sahaları: Jansen, bir rekreasyon biçimi olarak beden eğitiminin önemini, beden eğitimi ve sporun başta gençler olmak üzere tüm toplumun sağlığı ile ilişkili olduğunu, meslek hastalıklarının önlenmesi için herkesin spor yapması gerektiğini 1928 yarışması planı raporunda, mektuplarında ve 1937 tarihli plan raporunda belirtmiştir (Jansen, 1937: 12). Ankara'nın 1932 tarihli imar planında üç farklı büyüklükte spor alanı ve spor alanları kompleksi önerilmiştir (Şekil 12):

- i. Spor Meydanları: Herhangi bir düzenleme yapılmamış, kullanıcıların serbest kullanımı için ayrılmış, belirli bir spor aktivitesi için saha çizgileri çizilmemiş, okulların yanında yer alan ve dikdörtgen biçimli açık alanlardır. Spor meydanları halka açık olmakla birlikte kullanım öncelikleri okul çocuklarında ve okulların spor klüplerindedir (HJ 1934b). 1932 planında her okulun yanında bir spor meydanı bulunmaktadır.

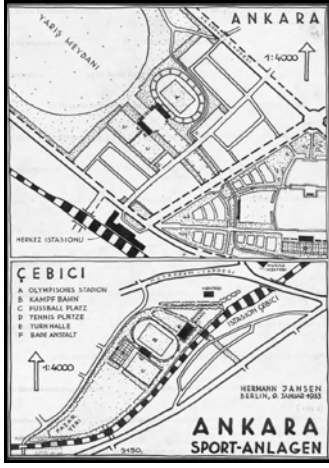
Şekil 12: Jansen'in 1932 Ankara imar planından
Hipodrom ve spor sahaları
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi

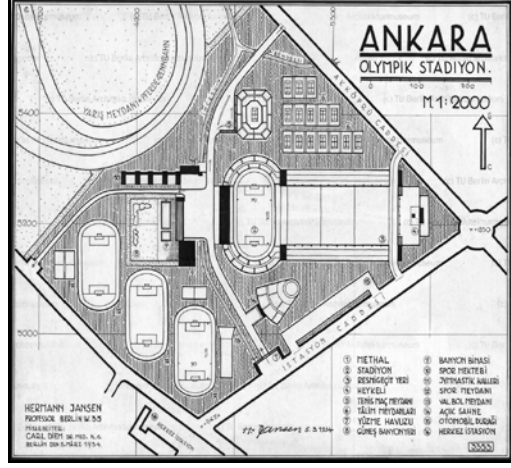
Şekil 13: Ziraat Fakültesi'nin güneyindeki spor kompleksi
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

- ii. Spor kompleksleri: Halkın kullanımına ayrılmış olan, bir oyun meydanından ve değişen sayılarda futbol sahası, tenis kortları, kapalı spor salonu ve kapalı ve açık yüzme havuzundan oluşan spor sahalarıdır. Spor meydanlarına göre daha geniş bir yaş grubuna hitap ederler (Jansen, 1937: 35). Bu tip spor komplekslerinden üç tane önerilmiştir. Bir tanesi Ziraat Fakültesi'nin güneyinde (Şekil 13, Şekil 12'de şehrin kuzeyinde); diğeri ise Cebeci'dedir (HJ 1933a) (Şekil 14, Şekil 12'de şehrin doğusunda). Bu kompleksler ile aynı büyüklükte olan ama farklı olarak oyun meydanı yerine bir olimpiik stadyum içeren üçüncü bir spor kompleksi ise Hipodrom'un yanında yer almaktadır.
- iii. Hipodrom: Büyük spor karşılaşmaları, ulusal bayramlarda kutlamalar ve gösteriler için kullanılması planlanmıştır (Jansen,

1937: 34-35). Hipodrom ve olimpik stadyum kompleksi için farklı yıllarda alternatif planlar üretilmiştir. Jansen'in 1936 Berlin Olimpiyat Oyunları'nın organizatörü Dr. Carl Diem ile birlikte hazırladığı anlaşılan plan da bunlardan biridir ve 1934 tarihli (Şekil 15).

Şekil 14: Jansen'in Çebeci'de önerdiği spor kompleksi (alt) Hipodrom'un yanındaki Olimpik stadyum (üst)
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

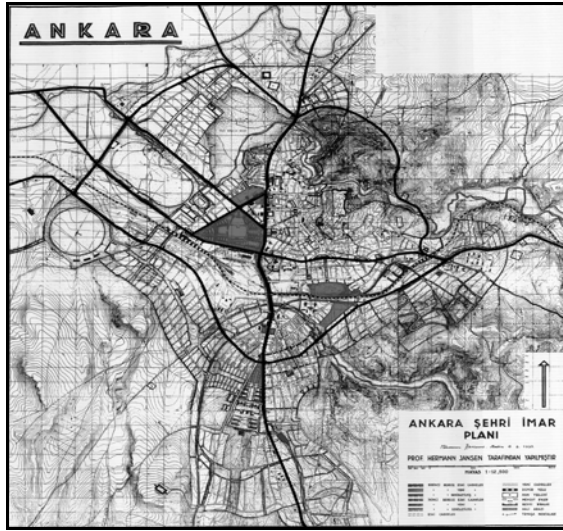

Şekil 15: Hermann Jansen ve Carl Diem birlikte hazırladığı Olimpik Stadyum Planı
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

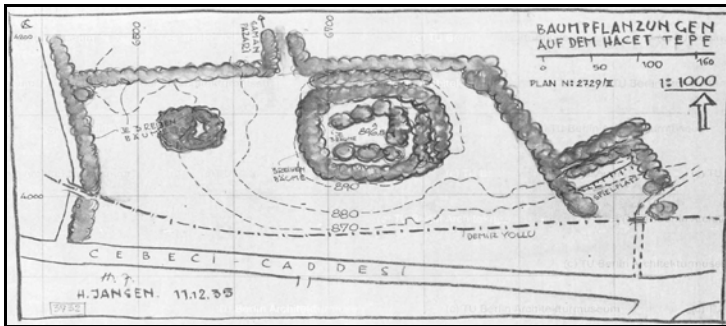
2.2. Kent parkları: Parklar ve kamusal bahçeler Jansen'in Ankara için önerdiği yeşil alan yapısı içinde önemli düğüm noktalarını oluşturmaktadır. 1932 imar planında yer alan parklar Güven Park, Gençlik Parkı, Meclis Bahçesi ve Fidanlık'dır (bugünkü Kurtuluş Parkı). Önerilen mesire yerleri ve parklar 1932 Ankara imar planında Şekil 16'da gösterilmiştir.

2.3. Manzara parkları ve mesire yerleri: Jansen Ankara halkının uzun zamandır kullanmakta olduğu mesire yerlerinin aynı şekilde kullanılmaya devam etmesini istemiştir. Bu amaçla mesire yerlerine ve ayrıca tepelerin doruklarına yapı yapılmaması koşulunu getirmiş, bu alanların park olarak düzenlenmeleri yerine oldukları gibi bırakılmalarını veya basitçe ağaçlandırılmalarını tavsiye etmiştir (Jansen, 1937: 19, 31-32). Hacettepe, Jansen'in danışmanlık yaptığı süre boyunca korunması için

çaba sarfettiği mesire yerlerinden biridir ve buranın şehrin ve gün batımının izlenebildiği, çocuklara oyun alanı olan önemli bir tepe olduğunu yazmıştır (Jansen, 1937: 32). Çeşitli kamu kurumları farklı tarihlerde Hacettepe'ye inşaat içeren müdahalelerde bulunmak için taleplerini iletmışlerdir. Jansen, bu girişimlere cevap olarak, fazla bir düzenlemeye gidilmeden basit bir ağaçlandırma ile Hacettepe'nin olduğu gibi korunup kullanılmasını istemiş ve 11 Aralık 1935'de Hacettepe için basit bir ağaçlandırma planı hazırlamıştır (Şekil 17).

Şekil 16: Jansen'in 1932 Ankara imar planından parklar ve mesire yerleri
Kaynak: Yazarın kişisel arşivi

Şekil 17: Hacettepe'ye ağaç dikim şeması
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi

3. Küçük Bahçeler Sahası:

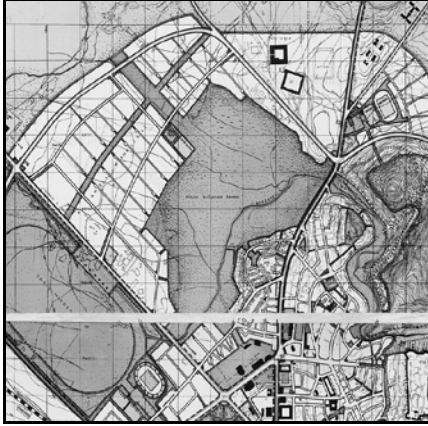
Küçük Bahçeler Sahası, Almanya'da 19. yüzyılda endüstri ve ticaret kentlerinin ortaya çıkması ile yoksulların ve ihtiyaç sahiplerinin maddi destekle geçinmeleri yerine kendi ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamak ve fiziksel sağlıklarını korumak amacıyla ortaya çıkmış bir plan ögesidir. Sayıları zamanla artarak Berlin kentsel yeşil alan yapısının ve Berlin sosyal hayatının önemli bir bileşeni haline gelmişlerdir (Berlin Senatosu Kentsel Gelişim Bölümü internet sitesi). Küçük Bahçeler Sahası, Jansen'in 1932 Ankara planında Amele Mahallesi'nin yanına yerleştirdiği ve sebze ve meyve üretimi için kullanılacağını belirttiği alanlardır. Bu bahçelere sadece küçük kulübeler yapılmasına izin verilmesini (HJ-İM 1934) ve bahçelerin isteyene kiralanmasını istemiştir (Şekil 18).

4. Yeşil Kuşak:

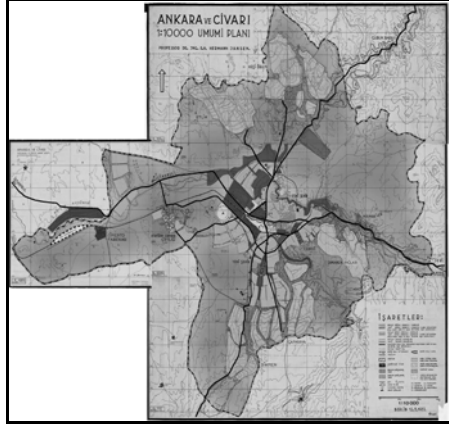
Yeşil kuşak, kökeni çok eskilere dayansa da, Ebenezer Howard tarafından kent planlaması literatürüne sokulmuş olan, 20. yüzyılda kent planlaması üzerinde çok etkili olmuş fikirlerden biridir. Temel olarak, kentlerin yayılmasını kısıtlamak için etraflarını saran, yapılaşmanın yasak veya çok kısıtlı olduğu kırsal nitelikli alanlardır (Burat, 2000). Yeşil kuşakların derinlikleri ve barındırdıkları kullanımlar çevreledikleri yerleşimin ve kuşak dışındaki alanların niteliklerine göre çeşitlilik gösterebilir, ama genelde kırsal, tarımsal ve rekreasyonel kullanımlar ile kimi enstitüler (eğitim kurumları, hastahaneler, sanatoryumlar gibi) içerirler.

Jansen 1937'de yayınlanan Ankara İmar Planı izah raporunda kenti bir yeşil kuşağın çevrelediğinden bahsetmiştir. Yeşil kuşakla ilgili daha detaylı bilgi ise 7 Mart 1936 tarihinde İmar Müdürlüğü'ne yazdığı 1/10000 ölçekli Ankara ve Civarı Umumi Planı ile ilgili iki sayfalık mektupta yer almaktadır. Plan ile daha önce hazırladığı Yenışehir, Eskişehir, Dikmen, Etlik, Keçiören, Bahçelievler ve Endüstri Bölgesi gibi planları birleştirmekte ve 1937 tarihli Plan Raporu'nda bahsi geçen "yeşil kuşağın" işlevsel rolünü de netleştirmektedir (Yeşil kuşak Şekil 19'da gösterilmiştir). Planda, Yenışehir, Eskişehir ve Cebeci'den oluşan merkez şehir, güneyde Çankaya ve Dikmen, doğuda Samanlık Bağları ve Mamak, kuzeyde Keçiören ve Etlik bahçeli yerleşimleri ve tarım alanları ile çevre-

lenmiştir⁹. Jansen bu mektupta, kenti çevreleyen Çankaya, Dikmen, Keçiören ve Etlik'in dış kısımları ile Mamak'ın güneyinde üzüm bağları ve meyve bahçelerinin yer almasını ve buralarda "usulen eski yazlık köşklere uyan evler" yapılabileceğini belirtmiştir. Dere ve çayların geçtiği vadilerin ise sebze üretimi için kullanılmasını ve buralara inşaat yapılmasının engellenmesini istemiştir. Bunları çevreleyen arazilerin de yapılaşmadan korunarak sadece tarla ve otlak olarak kullanılmasını tavsiye etmiştir. Ankara'nın yeşil alan yapısı, kenti çevreleyen bu bahçe ve tarım alanlarına açılmakta ve buralara "temaşa yolları" ile ulaşılmaktadır. Yeşil kuşak bu özellikleri ile gerçek bir tarımsal/kırsal kuşak (Osborn,1969: 182)¹⁰ olarak karşılığını bulmaktadır.

Şekil 18: Jansen'in 1932 tarihli imar planından Küçük Bahçeler Sahası (Şekil 2'den detay)

Şekil 19: 1/10000 Ankara Planı
Kenti çevreleyen açık yeşil renkli alanlar yeşil kuşak alanlarıdır
Kaynak: Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Arşivi

Jansen'in Önerdiği Yeşil Alan Kurgusunun Değerlendirmesi

Jansen'in Ankara planında önerdiği yeşil alan yapısı kent için kurguladığı yaşamda önemli bir yer tutmaktadır. Bu yapı, üretken bir ev bahçe-

⁹ Jansen Çankaya, Dikmen, Samanlık Bağları, Mamak, Keçiören ve Etlik yerleşimleri için 1/5000 ölçekli planlar da hazırlamıştır.

¹⁰ Osborn, *Yeşil Kuşak*'ın kentleri birbirinden ayıran, çoğunlukla çiftlik ve park arazilerinden oluşan, kırsal ve tarımsal nitelikte bir alan olması gerekirken uygulamada genellikle bir kenti tamamen veya kısmen çevreleyen dar bir park şeridine dönüştüğünü ifade eder.

sinden başlayıp, bahçenin açıldığı yeşilyol ile devam eden ve sokak, mahalle, bölge ve kent ölçeğinde farklı sayıda bireyi bir araya getiren açık ve yeşil alanlardan oluşur. Bu bakımdan Jansen'in önerdiği yeşil alan yapısının temel niteliklerinden en önemlisi sürekliliktir. Plan genelinde yeşilyollar, spor alanları, parklar, yeşil kuşak ve konut bahçeleri fiziksel olarak birbirleriyle bağlantılıdır. Kent sakinleri evlerinden okullara, işlerine, spor alanlarına, kent merkezine, kentin çeperine ve ötesindeki kırsal alanlara yeşilden hiç kopmadan ulaşabilmektedir.

Jansen'in kurguladığı yeşil alan yapısının diğer bir temel niteliği bağlantıyla bütünleşik olmasıdır. Bu yapıyı oluşturan parçalar, çevrelerindeki kentsel dokuyla, ilişkili oldukları coğrafi yapıyla ve sosyal kullanım alışkanlıkları ile uyumlu bir ilişki kuracak şekilde işlevsel, biçimsel ve ölçeksel olarak çeşitlendirilmiştir. Örneğin vadi tabanları, tepelerin zirve noktaları, yamaçlar ve düzlükler farklı tipte yeşil alanların oluşmasına yol açmıştır. Konut sokaklarında, konut işlevli yapı adalarının arasında, bulvar boyunca ve dere boyunca başka tiplerde yeşilyollar tasarlanmıştır. Okulların yanında spor meydanlarına, semtlerin kolay ulaşılacak yerlerinde spor komplekslerine yer verilmiştir. Ankara'nın yerlilerinin kullandığı mesire yerlerinin korunmasına özen gösterilmiş, devrin çağdaş yeşil alan tipleri ile yerel yeşil alan kullanım alışkanlıkları kent mekanında bir araya getirilmiştir. Özetle Jansen yeşil alan bileşenlerinin niteliklerini bunların kentle, doğayla ve insanla kurdukları ilişkileri gözeterek belirlemiştir.

Jansen, izleyicisi olduğu Sitte ekolünün (Tankut, 1993: 103) tarihi ve doğal çevreye gösterdiği duyarlılığı Ankara planına yansıtmıştır. Ayrıca hem Almanya'da hem de genel olarak modern planlama pratiği üzerinde çok etkili olan Ebenezer Howard'ın Bahçeşehir akımının etkisindedir. Jansen'in Ankara planlarını hazırladığı dönemde, kentsel yeşil alanların tasarımı Alman mimarlık ve planlama teorisi ve pratiğinde oldukça önemli bir yer tutuyordu. Jansen'in temsilcisi olduğu Alman planlama geleneğinin bu konudaki duyarlılığı ve birikimi Ankara planlarında gözlenmektedir. Örneğin, Ankara planlarında yeşil alanların tasarımını yönlendiren "birbiriyle ve tüm kamusal ve yeşil alanlarla bağlantılı yeşil şeritler ağı" fikri, Alman planlama geleneğinin yeşil alan planlamasına özgün katkılarından biridir. Bu fikir ilk olarak Fritz Schumacher tarafından 1924 yılında Amsterdam'da sekizinci yapılan Uluslararası Şehir

Planlama Konferansı'nda ortaya atılmıştır (Chadwick, 1966: 256). Jansen, 1910'da açılan Berlin imar planı yarışmasını kazandığı planında da çok kapsamlı bir yeşil alanlar ağı önermiştir¹¹. Halkın yiyecek ihtiyacını karşılamak için kiralayabileceği “Küçük bahçeler sahası” da bir başka özgün Alman katkısıdır ve fikir babası Leipzig'li Doktor Schreber'dir¹². *Kleingarten* ve *Schrebergarten* gibi isimler verilen kiralık küçük bahçeler Almanya'da günümüzde de çok yaygındır. Ayrıca Alman mimarlık ve planlama çalışmaları üzerinde çok etkili olmuş bir peyzaj mimarı olan Leberecht Migge, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan yiyecek kıtlığına karşın herkese kendi ihtiyacını karşılayacak meyve-sebze üretimini yapmaya yeterli büyüklükte arazi verilmesi gerektiğine dair çözümler üretmiştir (Steenson, 2003). Jansen'in Ankara imar planı, çağdaşı olan bu hareketli ve üretken Alman mimarlık ve planlama teorisi ve pratiğinde kentsel yeşil alanlara gösterilen duyarlılığı yansıtan bir uygulamadır.

Jansen'in Önerdiği Yeşil Alan Yapısının Uygulanma ve Değiştirilme Süreci

Jansen'in planlarında kurguladığı yeşil alan yapısı önerildiği haliyle uygulanmamıştır. Yukarıda sınıflanmış ve tanıtılmış olan bu yapının bileşenlerinin uygulanma ve değiştirilme süreci 1932'de planın onaylanması ile başlayıp 1960'ların ortalarına kadar sürmüştür. Aşağıda bu süreç tarihsel olarak incelenecektir.

Yeşil alan yapısının ilk uygulanan bileşenleri Hipodrom, Güven Park ve 19 Mayıs Stadyumu'dur. Hipodrom 1934-1936 yılları arasında Paolo Vietti-Viola'nın projesine göre inşa edilmiş, 1936'da 19 Mayıs Stadyumu'nun inşaatı tamamlanmıştır. Güven Park 1935 yılında, Jansen'in 1932 tarihli planında yer almayan bir park olan Gülbahçesi de 1936'da hizme-

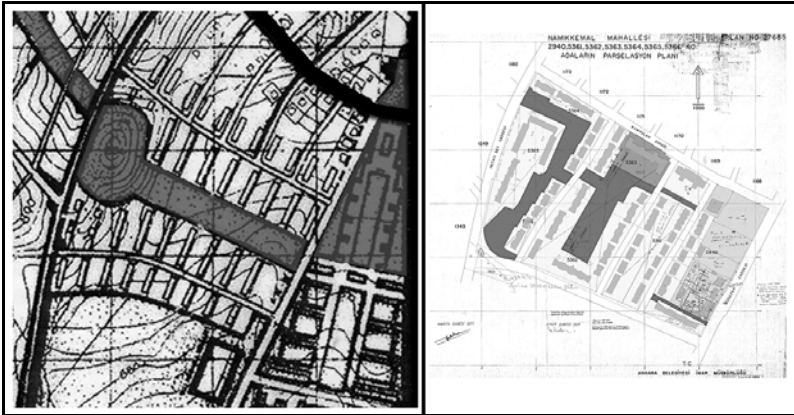
¹¹ *The History of Open Space Development in Berlin*, Berlin Senatosu Kentsel Gelişim Bölümü internet sitesi.

http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/landschaftsplanung/chronik/index_en.shtml [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011].

¹² Allotment Gardens, Berlin Senatosu Kentsel Gelişim Bölümü internet sitesi. <http://www.stadtentwicklung.berlin.de/umwelt/stadtgruen/geschichte/en/kleingarten/index.shtml> [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011].

te girmiştir. Gençlik Parkı (1938-1943 arasında inşa edilmiştir) ve Seçmenler de (1938'de açılmıştır) 1954'de imar planı yarışması açılana kadar üretilmiş olan yeşil alanlardır.

Hermann Jansen, 1938 yılı sonlarında sözleşmesi feshedilene kadar danışmanlık görevini sürdürmüştür. Bu tarihten yaklaşık bir yıl sonra başlayan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yeşil alanlarla ilgili en önemli gelişme, 1944 yılında Saraçoğlu Mahallesi'nin temellerinin atılmasıdır. 1930'ların sonundan başlayarak Saraçoğlu Mahallesi için farklı plan şemaları üretilmiştir. Bu şemalar Saraçoğlu Memur Mahallesi'nin, Güven Park'tan Tayyare Meydanı'na (bugün Tandoğan Meydanı) kadar ulaşan yeşilyolu değişikliğe uğratacağının ipuçlarını vermektedir. Nitekim, Saraçoğlu Mahallesi uygulanan şeması ile yeşilyolun Güven Park ile olan bağlantısını kesmiştir (Şekil 20).

Şekil 20: Saraçoğlu Memur Konutları-1932 tarihli Jansen planı şeması ve uygulanan şema

1935'de görülmeye başlanan göçe dayalı gecekondulaşmaya (Tekeli, 1980: 91) rağmen dar gelirlilerin konut ihtiyacını kısmen de olsa giderebilecek olan Amele Mahallesi, Jansen planının uygulanmayan önemli bileşenlerindedir. Kırdan kente göç İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yurt genelinde görülmeye başlanmıştır. Ankara, aldığı göç sonunda 1928'de Ankara İmar Müdürlüğü tarafından plan yarışmasına davet edilen plancılara verilen 50 yıllık nüfus projeksiyonu olan 300 bine, 1950 yılında 290 bin ile ulaşmıştır (Altaban, 1998: 47). 1952 yılında Jansen pla-

nının artık Ankara'nın ihtiyaçlarını karşılamadığına ve yeni bir imar planına ihtiyaç duyulduğuna karar verilmiş ve yeni bir plan elde etmek için hazırlıklara başlanmıştır. 1954 yılında açılan uluslararası yarışmayı kazanan Nihat Yücel - Raşit Uybadin planı 1957 yılında onaylanıp yürürlüğe girmiştir. Jansen planı ile Yücel – Uybadin planlarının karşılaştırılması Jansen planının yeşil alan yapısının büyük oranda değişikliğe uğradığını göstermektedir (Şekil 21).

Şekil 21: Jansen'in 1932 imar planının yeşil alan yapısı önerisi (gri tonlu) ve Uybadin-Yücel'in 1957 imar planının Jansen planı sınırları içinde kalan yeşil alanları (yeşil tonlu)
Kaynak: (Uybadin-Yücel planı için) Başkan Günay'ın kişisel arşivi

1954 yarışmasının şartnamesinde o tarihe kadar Ankara'da hizmete girmiş ve girmemiş yeşil alanların listesine de yer verilmiştir. Bu listede Maltepe Yeşil Kuşakları'nın 150.000 m² büyüklüğünde olduğu ve henüz hizmete girmediği belirtilmiştir (Ankara Belediyesi, 1954: 87). Bu alan

Jansen planında önemli bir yer tutan ve bu çalışmada yeşilyol olarak sınıflanan yeşil alanlardandır. Saraçoğlu Mahallesi'nin uygulanması ile başlayarak bu yeşilyol 1960'a kadar birçok plan değişikliği ile Jansen'in üretmeyi hedeflediği yeşil yaya omurgası olmaktan sapıtılmıştır (Burat, 2008: 104-126). Plan değişiklikleri sonunda küçülmüş ve çok parçalı bir yapıya sahip olmuştur. Kentin Maltepe ve Anıttepe'ye doğru yayılmasının (Altaban, 1987: 133) ardından 1950'lerde ve 1960'larda yol ve yapılaşmadan geriye kalan alanlardan bir seri park üretilmiştir. Bu parklardan ilk uygulananı 1956 yılında Özveren Sokak Parkı olmuştur. Aynı yeşil yoldan üretilen Ördekli Parkı 1964 yılında, Umut ve Semih Balcıoğlu parkları da 1967'de hizmete girmiştir. Güven Park-Tandoğan yeşilyolu, değişiklik süreci içinde araç yolu/sokak (Turgut Reis Caddesi, Süleymanbey Sokak, Şehit Gönenc Caddesi gibi), cami (Maltepe Cami), kamu kurumu (Çankaya Belediyesi tesisleri gibi), benzin istasyonu (şimdi Ankaray Demirtepe İstasyonu) ve otopark/pazar yeri (Maltepe Pazarı ve Malltepe Park AVM) gibi kullanımlara dönüştürülmüştür (Burat, 2008: 104-126). Günümüzde Jansen planında önerilen 150.000 m²'nin sadece 26.000 m²'si park olarak kullanılmaktadır¹³.

Jansen planında Amele Mahallesi'nin yanında yer alan ve dar gelirli'lere ve işçilere kendi ihtiyaçlarını karşılamaları için kiralanacak tarımsal parsellerden oluşan Küçük Bahçeler Sahası da uygulanmamıştır ve Uybadin-Yücel Planı'nda sanayi sitesi olarak işlevlendirilmiştir.

Jansen'in manzara parkı ve mesire yeri olarak korunmasına önem verdiği Hacettepe de 1957 yılından başlayarak yavaş yavaş dönüştürülmüş ve burada 1967 yılında Hacettepe Üniversitesi kurulmuştur. Hacettepe'nin hem mahalle, hem de yeşil alan olarak dönüştürülmesinin arkasında Eskişehir ve Yenişehir arasında yer almasına rağmen kenar mahalle karakterine sahip olmasının yattığı düşünülebilir (Cantek, 2006: 178).

Jansen planının önemli parklarından biri olan Kurtuluş Parkı da, Yenişehir-Cebeci arasında yapılaşmanın 1944-1956 yılları arasında tamamlanmasının (Altaban, 1987: 133) ardından, 1960 yılında hizmete girmiştir. Cebeci'deki spor kompleksine dahil olan Cebeci İnönü Stadyumu'nun

¹³ Parkların yapım tarihleri ve büyüklükleri için: Parklarımızın Listesi ve Adresleri, Çankaya Belediyesi Kurumsal internet sitesi. http://www.cankaya.bel.tr/oku.php?yazi_id=5637, [Erişim tarihi 7 Haziran 2011].

hizmete girmesi 1967'yi bulmuştur. Jansen planında Cebeci Stadyumu'nun yanında yer alan okul ve spor meydanı ise iskana açılmış, planda şehrin kuzeyinde yer alan diğer spor kompleksi de uygulanmamıştır.

Jansen'in 1932 tarihli planında var olduğunu ve niteliklerini 1937'de basılan plan raporundan öğrendiğimiz yeşil kuşağın gerçekleştirilmesi ve sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan yasal ve yönetsel yapı bugüne kadar Ankara koşullarında tanımlanıp oluşturulmuş değildir. Uygulamada ise, asıl amacı tarımsal üretime ayrılarak kentsel gelişimi kısıtlamak, yönlendirmek ve kontrol etmek olan yeşil kuşak, ağaçlandırma alanı olarak değerlendirilmiş ve zaman içinde kentsel gelişim tarafından yutulmuş veya kent geliştikçe mekanda ötelenmiştir. Kenti "yeşil kuşak" adı altında parçalı bir şekilde saran ve kimi çok başarılı da olan ağaçlandırma alanları her imar planında yer almıştır.

Yeşil alanların uygulanma sürecinin incelenmesi sonucunda 1954 yılına kadar öncelik tercihlerini modernite projesinin (Tekeli, 1998: 4-11) yönlendirdiği görülmektedir. Buna göre ulus devletinin yaratılması, topluma çağdaş yaşam ve davranış kalıplarının benimsetilmesi ve orta sınıfın yaratılmasını sağlamak amacıyla geçitlerin, törenlerin ve kutlamaların yapılacağı mekanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Jansen planındaki yeşil alan yapısının bileşenlerinin üretimi 1934'de Hipodrom'un inşaatı ile başlamış, 1943'de Gençlik Parkı'nın açılması ile sonlanmıştır. 1954'e kadar üretilip hizmete giren Gülbahçesi ve Seğmenler dışındaki tüm park ve spor alanları ulus yaratma projesinin araçlarıdır ve modern vatandaşın boş zaman geçirme ve rekreasyon modelinin temsil sahneleridir. Ulusal bayramlarda kutlamalar ve geçit törenleri Hipodrom ve 19 Mayıs Stadyumu'nda gerçekleşmektedir. 19 Mayıs Stadyumu ayrıca ulusal ve uluslararası spor karşılaşmaları ile aynı amaca hizmet etmektedir (Bozdoğan, 2001: 75). Bakanlıklar Sitesi'nin bir parçası olan Güven Park, Emniyet Anıtı ile Kurtuluş Savaşı'nı, yeni toplumsal düzenin niteliklerini ve aktörlerini ilan etmektedir (Batuman, 2002: 52-53). Gençlik Parkı ise orta sınıf için yeni bir eğlence mekanı olduğu kadar burjuva pratiklerine yabancı olan Ankara'nın yerlilerinin bu yeni yaşam, eğlence, dinlenme biçimlerini gözlemleyip öğrenmeleri ve "dönüşmeleri" için zemin de oluşturmaktadır (Yılmaz, 2006: 213-219).

Ancak, Cumhuriyet'in modernite projesinin temsil mekanlarının üretilmelerine verilen önem, Jansen planında yer alan gündelik yeşil alanla-

rın üretimine verilmemiştir. Bir yeşil alanın “gündelik” olması, ulaşılabilirliğinin yüksek olduğunu, herhangi bir organizasyon dahilinde katılım gerektirmediğini ve rekreatif olmayan amaçlarla ve dolaylı olarak da kullanılmaya açık olduğunu ifade eder. Bu nitelikleri ile gündelik alanlar, uygulanmış olan Hipodrom, Gençlik Parkı gibi yeşil alanlardan ayrılmaktadırlar. Jansen planındaki yeşilyollar, spor meydanları, spor kompleksleri ve Hacettepe gündelik yeşil alanlara birer örnektir ve Jansen'in kurguladığı kent yaşamının önemli yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu alanların, Bozdoğan'ın (2001: 75) vurguladığı, eski rejimden kopuşu simgeleyen gençlik ve sağlık kültürünün herkes tarafından yaşanması için zemin oluşturma potansiyeli de yüksektir. Ancak bu yeşil alanlar, 1954 yılında yeni imar planı için yarışma açılana kadar üretilmemişlerdir. Bu tarihten sonra da ya parçalanıp küçültülerek uygulanmışlar ya da uygulanmamışlardır. Hatta, Hipodrom, 19 Mayıs Stadyumu ve Güven Parkı gibi yeşil alanların üretildiği yıllarda, plan üzerinde yeşil alan olarak işlevlendirilmiş diğer alanlardaki kaçak inşaatlara göz yumulmuş, imar planına aykırı uygulamalar yapılmış (Tankut, 2000: 313), uygulama maliyetlerinin yüksekliği gerekçe gösterilerek yeşil alan miktarı azaltılmış ve hatırlı kişilerin arsalarının yeşil alan dışına çıkartılması için plan değişiklikleri yapılmıştır (Tankut, 1993: 213). Bu kayıtsızlık ve müdahaleler çoğunlukla kent halkının gündelik olarak kullanması için tasarlanmış olan yeşil alanları hedef almıştır.

Jansen'in görevinin sona ermesinden sekiz yıl sonra, 1945'de inşaatı biten Saraçoğlu Mahallesi, Jansen'in yeşil alan yapısı önerisi üzerinden değerlendirildiğinde Jansen planının terkinin resmi ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu tarihten sonraki süreçte, Jansen planı bir altlık olarak kalmakla birlikte, yönlendirici olmayan ve İmar Müdürlüğü'nce değiştirilen bir belge halini almıştır. Yeni bir imar planına ihtiyaç duyulduğunun ifade edilmeye başlandığı 1952 yılından sonra ise yeşil alan yapısının uygulanmamış olan bileşenleri plan değişiklikleri ile parçalanıp küçültülmeye ve dönüştürülmeye başlanmıştır. 1954 yılında, yeni imar planını elde etmek için açılan yarışmanın sonuçlanması ile Jansen planı resmen geçersiz olmuştur. 1932 ile 1954 yılları arasında, özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerin sonucu olarak hem ülke genelinde hem Ankara özelinde, kırdan kente göç hızlanmış ve daha önce Ankara'nın altından kalkamadığı hızlı kentleşme baskısı diğer

kentlerde de görülmeye başlanmıştır (Altaban, 1998: 48). Zaten arazi spekülasyonuna yenilmiş olan Ankara kenti için bundan sonrası da çok farklı olmayacaktır. Kentsel gelişmenin karakterini plansız ve kaçak yapılaşma, yoğunluk artışları ve imar afları belirleyecektir. Kamu eliyle üretilen büyük parçaları dışında parçalanıp değiştirilen Jansen'in yeşil alan yapısı önerisi ise Ankara'nın kaçırdığı önemli bir fırsattır.

KAYNAKÇA

- Altaban, Ö. (1987). Ankara Kentsel Alanının Doğal Çevreye Yayılımı. Tekeli, İ., Ö. Altaban, M. Güvenç, A. Türel, B. Günay, R. Bademli, *Ankara 1985'den 2015'e* için de (s. 126-148). Ankara: İletim.
- Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyetin Kent Planlama Politikaları ve Ankara Deneyimi. Y. Sey (editör), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (s. 41-64). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ankara Belediyesi. (1954). *Ankara Şehri Yeni İmar Planına Ait İmar Komisyonu Raporu*. Ankara: Doğu Ltd. O. Matbaası.
- Bozdoğan, S. (2001). *Modernism and Nation Building: Turkish architectural culture in the early republic*. Singapore: University of Washington Press.
- Burat, S. (2000). *Green Belt as a Planning Tool and Green Belt of Ankara*. (Yüksek lisans tezi). <http://tez2.yok.gov.tr/> 'den elde edildi.
- Burat, S. (2008). *The Changing Morphology of Urban Greenways, Ankara, 1923-1960*. (Doktora tezi). <http://tez2.yok.gov.tr/> 'den elde edildi.
- Cantek, L. (2006). Kabadayılardan ve Futbolun :Mahallesi: Hacettepe. F. Şenol Cantek (Derleyen), *Sanki Viran Ankara* içinde (s. 175-210).
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-25 Lörcher Planı*. Ankara: Ankara Enstitüsü Vakfı, Arkadaş Yayıncılık Ltd.
- Chadwick, G. F. (1966). *The Park and The Town: Public Landscape in the 19th and 20th Centuries*. Londra: Architectural Press.
- Jansen, H. (1929). Ankara Şehri imar projesi izahnamesi. T.C. Ankara Şehremaneti. *Ankara Şehri'nin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelere ait izahnameler* içinde (s. 133-159). Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Jansen, H. (1937). *Ankara İmar Planı*. İstanbul: Alaeddin Kırıl Basımevi.
- Katoğlu, M. (2009). *Şematizmden Yaratıcılığa*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Osborn, F. J. (1969). *The Green-Belt Cities*. New York: Schocken Books.
- Stenson, M. W. (2003). *Grüne Gemeinschaft: Leberecht Migge, Bruno Taut, Hannes Meyer and Ernst May Viewed Through an Ecological Lens*. (Yayınlanmamış bitirme tezi) Wisconsin Üniversitesi, Wisconsin.

- T.C. Ankara Şehremaneti (1929). *Ankara Şehri'nin Profesör M. Jausseley, Jansen ve Brix taraflarından yapılan plan ve projelere ait izahnameler*. Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı: Ankara: 1929-1939*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Tankut, G. (2000). Jansen Planı: Uygulama sorunları ve Cumhuriyet Bürokrasisinin Kent Planına Yaklaşımı. A. Tükel Yavuz (Editör), *Tarih İçinde Ankara* içinde (s. 301-316). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniveristesi-Ankaralılar Vakfı (2. baskı).
- Tekeli, İ. (1980). Türkiye'de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri. T. Gök (Derleyen), *Türkiye'de İmar Planlaması* içinde (s. 8-112). Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. Y. Sey (Editör), *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde (s. 1-24). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ. (2000). Ankara'nın Başkentlik Kararının Ülkesel Mekan Organizasyonu ve Toplumsal Yapıya Etkileri Bakımından Genel Bir Değerlendirilmesi. A. Tükel Yavuz (Editör), *Tarih İçinde Ankara* içinde (s. 317-335). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniveristesi-Ankaralılar Vakfı (2. baskı).
- Yavuz, F. (1980). *Kentsel Topraklar: Ülkemizde ve Başka Ülkelerde*. Ankara: AÜSBF Yayınları.
- Yılmaz, B. (2006). Bozkırdaki Cennet: Gençlik Parkı. F. Şenol Cantek (Derleyen), *Sanki Viran Ankara* içinde (s. 211-236). İstanbul: İletişim Yayınları.

Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi: Jansen Mektupları:

- HJ 1930: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 12 Ağustos 1930, 30 numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1933a: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 12 Ocak 1933, 97 numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1933b: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 15 Mart 1933, 103 numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1933c: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 10 Mayıs 1933, 109 numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1933d: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, Gün belli değil (Aralık 1933 içinde olması muhtemel), 132 numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1934a: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 21 Mart 1934, 172F numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.

- HJ 1934b: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 15 Nisan 1934, 881 E numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyük şehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1935: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 18 Eylül 1935, No.244 4116.F numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1936: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 7 Mart 1936, 1590 G numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1937: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, Gün ve ay belli değil, 1937, 1407.H numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ 1938: Hermann Jansen'den İmar Müdürlüğü'ne mektup, 20 Haziran 1938, 3293İ numaralı mektubun tercümesi, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyük şehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara
- HJ-İM 1934: Hermann Jansen ile İmar Müdürlüğü arasında 2-25 Nisan 1934 tarihle rinde yapılan görüşmeler ile ilgili imzalanan protokol, 10 Haziran 1934, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- HJ-İM 1935: Hermann Jansen ile İmar Müdürlüğü arasında Ekim-Aralık 1935'de yapılan görüşmeler ile ilgili imzalanan protokol, 12 Aralık 1935, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- İM 1930: İmar Müdürlüğü'nden Hermann Jansen'e mektup, 27 Eylül 1930, No. 90 2020-A, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- İM 1933a: İmar Müdürlüğü'nden Hermann Jansen'e mektup, 2 Mart 1933, 311.D, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara
- İM 1933b: İmar Müdürlüğü'nden Hermann Jansen'e mektup, 27 Kasım 1933, No. 90 2608.D, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- İM 1935a: İmar Müdürlüğü'nden Hermann Jansen'e mektup, 14 Eylül 1935, 3847.F, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.
- İM 1935b: İmar Müdürlüğü'nden Hermann Jansen'e mektup, 30 Kasım 1935, 4634, dijital kopya Sinan Burat'da, aslı Ankara Büyükşehir Belediyesi İmar Müdürlüğü Harita Arşivi, Ankara.

Görsel Malzeme Kaynakları:

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22583. [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22641, Inv. Nr. 22642, Inv. Nr. 22643, Inv. Nr. 22644, Inv. Nr. 22645. (Yazar tarafından birleştirildi) [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22978. [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22981 [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22935 [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22932 [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22877 [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22755 [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Architekturmuseum TU Berlin, Inv. Nr. 22998, Inv. Nr. 22999, Inv. Nr. 23000, Inv. Nr. 23001 (Yazar tarafından birleştirildi) [Erişim tarihi: 7 Haziran 2011]

Dr. Sinan Burat: Lisans derecesini 1996 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü'nden almıştır. 2000 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım yüksek lisans programında, 2008 yılında ise aynı üniversitede Şehir ve Bölge Planlama programında doktora eğitimini tamamlamıştır. 2009 yılından beri Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde görev yapmaktadır.